

Innhold

Forord	13
Kapittel 1	
Psykotiske lidelser og samfunnet: Trenger vi kunnskap om miljøet i genetikkens tidsalder?	15
INGRID MELLE	
Klinisk bilde.....	16
Diagnostikk	16
Symptomer.....	17
Forekomst.....	19
Utvikling.....	20
Høyrisikotilstander.....	20
Tidlige sykdomsfaser	21
Langtidsforløp.....	21
Biologiske endringer ved schizofreni og bipolar lidelse	22
Endringer i hjernens struktur og funksjon	22
Endringer i hjernens signalsubstanser.....	22
Årsaksteorier.....	23
Stress-sårbarhetshypotesen	23
Dopaminhypotesen	24
Genetikk.....	25
Oppsummering og veien videre	26

Kapittel 2**Psykosene og storbyen 29**

SOFIE RAGNHILD AMINOFF

Innledning	30
Forekomst og utbredelse av psykoselidelser	31
Hypoteser om årsakssammenhenger som kan knyttes til storbylivet	32
Individfaktorer	33
Dagliglivets stress	33
Seleksjonshypoteser	34
Kontekstuelle faktorer	34
Sosialt nederlags-hypotesen	35
Sosial drift	36
Mulige modeller	36
Påvirker storbyen de limbiske strukturer?	36
«Salience»-hypotesen	38
Er bylivet en kognitiv belastning?	39
Har kattene skylden? <i>Toxoplasma gondii</i>	40
Oppsummering og veien videre	41
Anbefalt lesing	42

Kapittel 3**Barndomstraume som risikofaktor ved psykose 43**

MONICA AAS

Introduksjon	44
Barndomstraume som risiko for psykose	44
Hva er et barndomstraume?	44
Forekomst av barndomstraumer	45
Hvordan måles barndomstraume?	46
Pasienter med barndomstraume har et mer alvorlig sykdomsbilde	47
Rusmiddelbruk	47
Barndomstraume og sykdomsforløp	48
Samspill mellom traumatisk stress og fysiologi	49
Stressende livshendelser	49
Stress og nevrobiologi	50
HPA-aksen og psykiske lidelser	52

Hypofysestørrelse hos pasienter med førstegangpsykose . .	53
Vansker med emosjonsregulering.	54
Kognitiv fungering	55
Hjerneutvikling.	56
Dopaminutskillelse	56
Inflammasjon.	56
Gen-miljø-interaksjoner.	57
Serotonintransportørgenet og kognisjon.	58
BDNF, barnetraume og kognisjon	58
Polygenetikk og tidlig traumatisering	59
Epigenetikk	59
Behandling og veien videre.	60
Barndomstraume og behandling	60
Veien videre	60
Oppsummering.	61
Anbefalt lesing.	61

Kapittel 4

Migrasjon og etnisk minoritetsstatus som risiko

for psykoselidelser.	63

AKIAH OTTESEN BERG

Innledning	64
Historie og forekomst.	65
Definisjoner	66
Hypoteser om årsakssammenheng.	67
Selektiv migrasjon.	67
Genetikk.	68
Rusmisbruk	69
Vitamin D.	70
Diagnostikk	71
Symptomer.	73
Etnisk identitet	75
Sosial motgang, opplevd diskriminering og den sosiale nederlagshypotesen	77
Sosial motgang	77
Diskriminering og sosialt nederlag	78

Behandling og sykdomsforløp hos innvandrere og etniske minoriteter	80
Veien til helsetjenester	80
Terapeutisk intervensjon	83
Medikamentell behandling	84
Sykdomsforløp og prognose	84
Oppsummering.	85
Anbefalt lesing.	85

Kapittel 5

Rus og psykotiske lidelser	87

TRINE VIK LAGERBERG

Innledning	88
Rusbruk – en del av menneskets historie	89
Hva er en ruslidelse, og hvorfor blir noen rusavhengige?	89
Avhengighetens biologi	90
Forekomst av rusbruk og ruslidelser blant mennesker med psykoselidelser	91
Rusbruk hos personer med psykoselidelser i Norge	92
Samtidig rus- og psykoselidelse i Norge og resten av verden	92
Kan vi skille rusutløst symptomatologi fra primære psykoselidelser?	93
Er rusutløst psykose en egen form for psykose?	95
Kan cannabis utløse psykoselidelser – og andre hypoteser om sammenhengen mellom rus og psykose.	95
Kan rusbruk utløse psykoselidelser (hypotese a)?	96
Økt risiko og bruk av cannabis i ung alder	96
Tidligere sykdomsdebut	97
Nevrobiologiske mekanismer ved cannabisbruk	98
Økende «styrke» i cannabisprodukter	100
Cannabis og genetisk sårbarhet	100
Cannabis og andre risikofaktorer	101
Oppsummering om cannabis som risikofaktor	102
Selvmedisineringshypotesen (hypotese b)	102
Hvorfor drikker Jeppe	104
... og hjelper det ham?	104

Sykdomsdebut, forsinket behandlingsoppstart og selvmedisinering	105
Felles risikofaktorer (hypotese c)	105
Traumer, stress og sosiodemografiske forhold	106
Personlighetstrekk og hjernefunksjoner	106
Gener	106
«The dislocation theory» og sosial isolasjon	107
Oppsummering vedrørende årsaker	108
Hvordan påvirker ruslidelser psykoselidelsene?	108
Symptomer og suicidalitet	109
Sykdomsepisoder og sykehusinnleggelse	109
Etterlevelse av medikasjon	110
Funksjon og livskvalitet	110
Kognitive funksjoner	110
Behandling av samtidig rus- og psykoselidelse	111
Oppsummering	112
Anbefalt lesing	113

Kapittel 6

Sykdomsforløp og bedring ved psykoselidelse: miljøets og samfunnets betydning

115

CARMEN SIMONSEN

Innledning	116
To perspektiver på sykdomsforløp og bedring	117
Den medisinske tradisjonen – klinisk recovery	119
Definisjoner	119
Langtidsstudier	120
Den brukerorienterte tradisjonen – personlig recovery	124
Definisjoner	124
Erfaringsbaserte studier	124
Recoverymodellen og recoveryorienterte tjenester	127
Utvidet stress-sårbarhetsmodell	127
Stress – negative livshendelser og familieinteraksjoner	129
Negative livshendelser	129
Negative familieinteraksjoner	130
Sosiale forhold – materielle ressurser og sosial støtte	131
Materielle ressurser	131

Sosial støtte	132
Holdninger i samfunnet – stigmatisering og myndiggjøring. . .	135
Stigmatisering	135
Myndiggjøring/empowerment	137
Oppsummering.	140
Anbefalt lesing.	141
Kapittel 7	
Funksjon ved psykoselidelser med fokus på utdanning og arbeid .	143
TORILL UELAND	
Innledning	144
Definisjoner	145
Hvorfor er funksjon viktig?	146
Hvordan måles funksjon?	147
Funksjon ved psykoselidelser	149
Utdanning	149
Arbeid.	150
Faktorer som påvirker funksjon	153
Sykdomsfaktorer	153
Miljøfaktorer	155
Velferdssystem og trygdeytelser	155
Organisering og koordinering av helse- og velferdstjenestene	156
Holdninger og stigma	157
Samfunnsutvikling og systemendringer.	159
Tiltak for å bedre arbeidsfunksjon ved psykoselidelser	160
Jobbmestrende oppfølging (JMO)	160
Individuell jobbstøtte (IPS)	163
Utdanning og arbeidsrehabilitering integrert i tidlig intervensjons-programmer	165
Oppsummering og veien videre	165
Anbefalt lesing.	166
Avsluttende kommentarer	167
Risikofaktorer og mekanismer	168
Psykotiske fenomener som normalfenomener.	170
Kumulativ stress og sårbarhet.	171

Beskyttende faktorer.....	172
Sykdomsforløp og funksjon	174
Avslutning	175
Referanser.....	177
Forfatterpresentasjoner	205
Register	207

Forord

Norment K.G. Jebsen Senter for psykoseforskning har som målsetting å svare på sentrale og grunnleggende spørsmål fra personer med psykotiske lidelser: Hva er årsaken til schizofreni og bipolar lidelse? Hva er de positive og negative sidene ved behandlingen? Hvordan utvikler sykdommene seg over tid?

Senteret er et samarbeid mellom forskningsgrupper ved Universitetet i Oslo, Universitetet i Bergen og Oslo universitetssykehus, og i tillegg til støtte fra disse samarbeidspartnerne mottar senteret forskningsbevilgninger fra de regionale helseforetakene, fra stiftelsen K.G. Jebsen og fra Norges forskningsråds program for Senter for fremragende forskning.

Forskningsgruppene er tverrfaglige og arbeider med spørsmål som strekker seg fra det genetiske grunnlaget for sykdomsrisiko via sammenhengen mellom gener, hjernestruktur og symptomer til effekter av antipsykotisk medikasjon og langtidsforløp.

Ett av senterets hovedspørsmål er hvordan miljøfaktorer samspiller med genetiske faktorer i å påvirke symptom- og funksjonsutvikling. Ansvaret for denne forskningen ligger hos senterets kliniske forskningsgruppe. I denne boka ønsker de aktive forskerne i denne gruppen å formidle den kunnskapen som lå til grunn for å velge et sterkt fokus på miljøets betydning for utviklingen av psykoselidelser.

NORMENT

Oslo, oktober 2015